BALEARIC BYWAYS
CULTURAL CONFLUENCES IN THE MEDITERRANEAN

2903

EMBASSY OF SPAIN

INTERNATIONAL MONETARY FUND
Visitors' Center

CONSELLERIA DE CULTURA, EDUCACIÓ I ESPORTS
GOVERN BALEAR

BALEARIC BYWAYS
CULTURAL CONFLUENCES IN THE MEDITERRANEAN

EMBASSY OF SPAIN

INTERNATIONAL MONETARY FUND
Visitors' Center

Washington, D. C.
may 6th - june 26th 1992

CONSELLERIA DE CULTURA, EDUCACIÓ I ESPORTS
GOVERN BALEAR

(trilingüe anglès - castellà - català)

LA LLENGUA DE LES ILLES BALEARES

Aina Moll
Lingüista
Coordinadora de la
Campanya de Normalització Lingüística

Les illes Balears formen part del territori de llengua catalana, que es troba dividit entre quatre Estats (Espanya, França, el petit Principat d'Andorra i Itàlia, on només la ciutat de l'Alguer -Alghero-, a l'illa de Sardenya, parla català), però més del 95% de la seva extensió total forma part de l'Estat espanyol. El conjunt d'aquest territori, com que no constitueix cap unitat administrativa o política, no té nom oficial, i per tant rep denominacions diverses; la més estesa entre els científics és la de *Països Catalans,* però sovint és designat amb una perífrasi descriptiva: *terres de llengua catalana, àmbit lingüístic català,* o altres de semblants.

Les Illes no tingueren unitat històrica fins a la romanització. Abans, constituïen dos grups clarament diferenciats: les dues grans, les Balears (Mallorca i Menorca), de població molt antiga que a finals del segon mil.leni abans de Crist desenvolupà la cultura talaiòtica (de la qual queden restes abundantíssimes i impressionants), i les illes petites, Eivissa i Formentera, que els grecs denominaren Pitiüsses i no sabem que fossin poblades fins que els cartaginesos s'hi instal.laren el 614 a.C. *Ebusus* -Eivissa (Ibiza)- fou un dels centres cartaginesos més importants de la Mediterrània.

Conquistades pels romans l'any 22 a.C, totes les illes foren incorporades a Hispània Citerior. En una divisió administrativa posterior, a finals del s. III, formaren part de la província *Cartaginense,* i cap a la fi del s. IV constituïren la província *Baleàrica,* que va pertànyer inicialment a la diòcesi d'Hispània i, caigut l'Imperi Romà, passà a formar part de l'Imperi Bizantí i s'hi mantingué (malgrat la distància de Bizanci i les nombroses incursions i devastacions musulmanes durant els segles VIII i IX), fins que els musulmans la conquistaren a l'inici del segle X, i la incorporaren a Al-Andalus.

La romanització i cristianització de les illes Balears es produí, com a tota la Península Ibèrica (a excepció del racó pirinenc banyat pel Mar Cantàbric, on una llengua pre-romana, l'euskera, ha resistit al llarg dels segles), amb influències del substrat de les cultures anteriors. Però la invasió dels musulmans i la seva llarga dominació van escombrar o sotmetre la població cristiana romanitzada, i a tot arreu queden poques restes de *mossàrab* (les varietats de llengua romànica parlades pels cristians en terres de moros). La Península Ibèrica (i amb ella les Illes) s'ha configurat lingüísticament a partir de tres nuclis de resistència a la invasió musulmana, situats al nord, i que s'expansionaren cap al sud en una lenta tasca de reconquista que durà prop de 800 anys. Els territoris reconquistats, d'on la població

ROYAL STAMP OF JAUME I
XIII C., gothic
Wax
Cathedral of Mallorca

musulmana era desplaçada o sotmesa, eren repoblats pels conquistadors, que hi implantaven la seva llengua i el seu sistema d'organització. Així, de l'evolució del llatí parlat al nord d'Hispània, es van formar tres llengües: el nucli occidental donà lloc al *gallego-portuguès* (amb diferències considerables entre el gallec i el portuguès actuals, atribuïbles a l'evolució històrica de Portugal com a regne independent a partir de 1640, i a la influència del castellà sobre el gallec); el nucli central configurà el *castellà* (conegut internacionalment amb el nom *d'espanyol*) i l'oriental el català.

El català que es parla actualment a les illes Balears hi va ser introduït per la conquista catalana iniciada pel Rei d'Aragó i Catalunya, Jaume I, per la qual Mallorca s'incorporà a la corona catalano-aragonesa l'any 1229, i Eivissa el 1235; Menorca se'n va fer tributària el 1231, però no fou conquistada fins a 1287. Jaume I era Rei d'Aragó i de Catalunya, però la corona catalano-aragonesa tenia organització confederal i, com que la conquista fou una empresa catalana, el repartiment de terres es va fer entre catalans, els seus repobladors van ser catalans i els estatuts i privilegis que s'establiren foren semblants als de les cartes de població catalanes. De la conquista ençà, doncs, les illes Balears són part integrant dels territoris de llengua i cultura catalana, transmesa de generació en generació fins als nostres dies, i és en aquesta llengua que els seus habitants han fet la seva principal aportació al patrimoni de la Humanitat.

Com a conseqüència dels fets històrics medievals, el dialecte balear actual forma part del català oriental, el de "la Catalunya Vella", d'on procedien majoritàriament els repobladors (molts d'illencs actuals tenen com a llinatge o nom de família el nom d'una ciutat d'aquelles contrades: Vic, Martorell, Barceló, Blanes, Figueres...). La insulariat ha afavorit la conservació de certs trets fonètics, morfològics i de lèxic que s'han perdut -totalment o parcialment- als altres territoris de llengua catalana, de manera que les modalitats insulars són més arcaïtzants que tots els altres dialectes del català. Però unida als avatars de la història, la insularitat ha configurat per a cada illa una personalitat ben definida, que es reflecteix en la llengua, fins al punt que actualment molts de parlants no tenen consciència de compartir un dialecte comú (que com hem dit existeix, amb trets ben característics), i s'identifiquen amb els subdialectes mallorquí, menorquí i eivissenc.

Amb Mallorca i Eivissa (a les quals s'uní més tard Menorca) i les terres que posseïa al nord dels Pirineus i que actualment formen part de França, el Rei Jaume I fundà el regne de Mallorca (1262) i el llegà al seu fill segon, Jaume II de Mallorca. Però l'existència del Regne independent de Mallorca (o *Mallorques*) només durà 87 anys: els descendents de Jaume I guerrejaren entre ells, i l'any 1349 el rei Jaume III de Mallorca morí en batalla i el seu regne fou incorporat novament a la corona catalano-aragonesa per Pere III. Conservà, això

ATAIFOR
Biginning of XIII C., islamic
Ceramic
Found in Cova dels Amagatalls (Mallorca)
Museu de Mallorca

sí, el seu nom, el seu organisme de govern -el Gran e General Consell- i el mateix sistema de representació reial, és a dir, la seva personalitat pròpia i diferenciada dins el reialme d'Aragó.

Amb Jaume I, la corona catalano-aragonesa entra en un període d'esplendor que durarà més de dos segles: el període d'expansió mediterrània, que li dóna l'hegemonia a tota la Mediterrània i un gran prestigi cultural i polític dins l'Europa medieval. Les illes Balears participen d'aquesta prosperitat, com a regne independent o com a part de la corona d'Aragó, i hi aporten grans valors comercials, científics i humans.

Per damunt de tots, mereix menció molt especial *Ramon Llull,* una de les figures cabdals de l'Europa del segle XIII, nascut a Mallorca pocs anys després de la conquista. Escriptor, filòsof, místic i missioner, tractà amb reis i papes, viatjà per Europa, ensenyà a moltes universitats i escrigué un gran nombre d'obres en català, en àrab i (amb ajuda) en llatí, guiat per l'afany de difusió de la fe cristiana i de conversió dels infeels; exercí una gran influència científica a la seva època, i encara avui és estudiat per lul.listes d'arreu d'Europa. Va ser el forjador de la llengua catalana, que gràcies a ell té el privilegi de ser la primera de les llengües romàniques que s'emprà en prosa, no sols en obres literàries, sinó científiques i filosòfiques, que en aquell temps s'escrivien encara, a tota Europa, en llatí. S'ha dit amb raó que ell tot sol va fer per a la llengua catalana la mateixa feina que realitzaren per a l'espanyol tots els savis de la cort d'*Alfonso X el Sabio* de Castella. Amb ell comença l'*edat d'or de la literatura catalana,* paral.lela a l'expansió política de la Corona d'Aragó, que durà fins a finals del segle XV.

L'any 1469, Ferran d'Aragó es casa amb Isabel de Castella, proclamats més tard, respectivament reis de Catalunya-Aragó i de Castella i Lleó. Amb ells s'acaba una llarga etapa de lluites entre els seus regnes, units ara sota una mateixa corona (per això molts hi veuen l'inici de la "unitat d'Espanya"). Però tots aquests territoris governats per Isabel i Ferran -els "Reis Catòlics", segons la historiografia tradicional espanyola-, mantenien cadascun la seva sobirania: organització, lleis i llengua pròpies. I com que l'aventura de Cristòfol Colom va ser adoptada per la Reina Isabel com a empresa castellana, les terres del Nou Món foren incorporades a Castella, el seu poblament i la seva organització es van fer segons el sistema castellà, i la llengua que s'hi implantà fou la castellana. (Si el patrocinador de l'empresa hagués estat el Rei, a hores d'ara a Hispanoamèrica es parlaria català...).

El "Descobriment del Nou Mon" i la conquista de Granada (el darrer regne musulmà), que posava punt final a vuit segles de domininació sarraïna d'Espanya, a més d'una intel.ligent política exterior que preparava la incorporació de nous regnes, dóna a Castella i a la cort castellana (i per tant, a la seva llengua) una importància creixent. Amb els descendents dels Reis

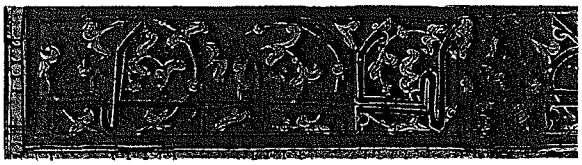

FRAGMENT OF CEILING PANEL
XIII-XIV C., mudejar
Painting on wood
Societat Arqueològica Lul.liana. Palma (Mallorca)

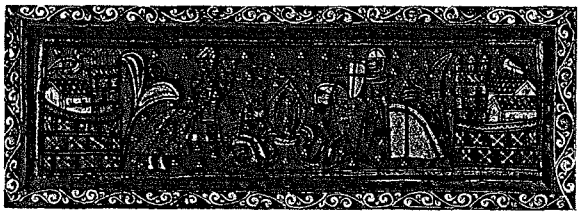

FRAGMENT OF CEILING PANEL
XIII C., mudejar
Painting on wood
Museu de Mallorca

Catòlics, vivim l'època "imperial" espanyola (s. XVI i XVII), en què Espanya és la primera potència europea (del Rei Felip II es deia que "en sus dominios no se ponía el sol"). Però l'imperi espanyol s'identifica cada vegada més amb Castella, i els reis es desinteressen dels problemes de la Mediterrània, on els catalans havien estat hegemònics durant més de dos segles. Catalunya i Balears entren llavors en una etapa de decadència econòmica i, tot mantenint la seva estructura política, les seves lleis pròpies i la seva llengua, veuen com el català perd prestigi davant el castellà. Són dos segles de decadència de la literatura catalana, i hi ha escriptors dels territoris catalans que adopten el castellà, no perquè fos llengua del territori, sinó pel seu prestigi de llengua forta europea.

Els mallorquins participen en l'aventura del Nou Món (hi ha qui pretén que Colom era mallorquí, adduint, entre altres coses, el seu cognom i els catalanismes d'alguns escrits seus) i en la colonització i evangelització de les terres americanes, però la llengua que hi duen és el castellà, i els noms de les missions que hi funden (i que esdevindran importants ciutats, com *San Francisco)*, són noms "espanyols", és a dir, castellans.

En morir sense descendència el darrer dels Austries, Carles II, l'any 1700, dos pretendents es disputen en la Guerra de Successió la corona d'Espanya: Carles d'Àustria i Felip de Borbó. Com en tantes altres ocasions al llarg de la història, Castella i Aragó prenen opcions diferents: Castella, amb França, dóna suport a Felip, i Aragó (amb Catalunya i Balears), al costat d'Àustria, Anglaterra, Portugal i Prússia, a l'arxiduc Carles. La guerra acaba el 1713 amb el Tractat d'Utrecht, pel qual Felip de Borbó obté la corona i cedeix Gibraltar i Menorca a Anglaterra. Coronat rei, amb el nom de *Felipe V,* promulga a Catalunya, València i Mallorca els Decrets de Nova Planta, pels quals "en nom del just dret de conquista", estableix per a tota Espanya "una sola llengua i un sol codi legal: els de Castella".

Així, Menorca queda separada de les altres illes i d'Espanya fins al 1798 (Gibraltar, encara ara és britànic), i en mans dels anglesos manté les estructures polítiques pròpies i l'ús oficial i públic de la llengua catalana, i viu un període de prosperitat econòmica i cultural (la producció literària més interessant del segle XVIII en llengua catalana -poc brillant, val a dir-ho- es produeix en aquesta illa), mentre les altres illes queden sotmeses al règim espanyol, amb una economia feble i la llengua catalana proscrita de tot ús públic. El català s'hi manté ben viu en la relació parlada de mallorquins i eivissencs, però amb la pressió de l'administració i l'extensió del coneixement del castellà, es va consolidant una situació diglòssica, en què el català és reduït a la vida privada, i la llengua de prestigi, que domina els usos públics i dóna accés a la cultura i a la promoció social, és el castellà.

SMALL CHEST
XIII-XIVC., gothic
Wood
Cathedral of Mallorca

La divisió territorial d'Espanya en províncies, feta pels Borbons segons el model francès (que es manté encara ara tal com s'establí el 1833), reuneix les illes Balears en una sola província (desapareguda, com en altres casos de Comunitat Autònoma uniprovincial, per aplicació de la Constitució de 1978). Però el segle XIX és per a elles un segle d'empobriment i, en certes èpoques, de misèria (que determina forts moviments emigratoris, preferentment cap a Amèrica del Sud). Catalunya, en canvi, s'industrialitza en aquest segle, i produeix una nova classe burgesa que, coincidint amb el moviment romàntic de reivindicació de llibertats, i de retorn a les arrels medievals, amb reivindicació d'identitats col.lectives diferenciades, s'inclina progressivament cap a posicions nacionalistes. Aquest clima afavoreix l'aparició d'un moviment literari que pretén la recuperació de la llengua i la cultura catalanes i rep el nom de *Renaixença.*

Menorca, durant la primera meitat del segle XIX, encara duia l'empenta cultural de l'època britànica i produí figures importants. El català hi era emprat públicament per les autoritats municipals, i cultivat literàriament, i la població tenia consciència de la seva identitat lingüística i cultural amb les altres illes i amb Catalunya i València. A Mallorca, en canvi, havien perdut la consciència de catalanitat, i hi havia gent que propugnava la desaparició del *"dialecto mallorquín".* Però la fundació de l'Institut Balear (1835) crea un focus cultural important, que ben aviat acull el moviment romàntic i el de la *Renaixença* catalana -amb caràcter estrictament literari, com a València, on també arribà-. S'estableixen així relacions estretes entre els intel.lectuals de les terres de llengua catalana, i les Illes hi aporten figures molt importants (sobretot, els grans poetes Miquel Costa i Llobera i Joan Alcover).

En el tombant del segle, una gran figura mallorquina tengué una importància decisiva en el recobrament de la llengua catalana: el canonge Mossèn Antoni Maria Alcover, folklorista i filòleg de formació autodidacta, que va recollir de llavis del poble i publicà amb el pseudònim d'*En Jordi des Racó* les *Rondaies mallorquines* (24 volums), que molts d'especialistes han col.locat (alguns donant-los avantatge) al costat dels grans reculls europeus de contes, dels germans Grimm o de Perrault. Endut per un abrandament comparable al de Ramon Llull, Mossèn Alcover va concebre un gran *Diccionari de la llengua catalana,* que havia de recollir "tota la llengua catalana", antiga i moderna, literària i dialectal, amb transcripció fonètica, il.lustracions de cultura popular, refranys i modismes, etc. Per aconseguir el material necessari, va recórrer de cap a cap els Països Catalans, on rebé popularment el nom d'*Apòstol de la llengua catalana,* recollint materials i deixant a cada poble algun col.laborador encarregat d'enviar-li fitxes lexicogràfiques. Es posà en contacte amb grans lingüistes alemanys, entre ells Bernhard Schädel, que l'ajudà a dur endavant un altre gran projecte: el Con-

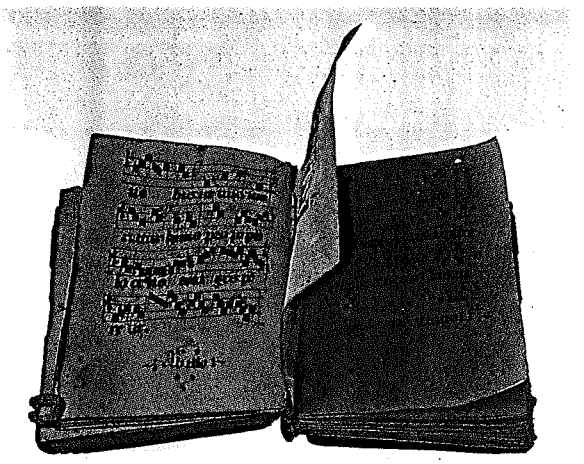

CHORAL BOOK
XV C., gothic
Cathedral of Mallorca

grés Internacional de la Llengua Catalana (1906), que fou l'origen de la lingüística catalana i de l'Institut d'Estudis Catalans (1907), veritable Acadèmia de la llengua que, en la seva Secció Filològica (de la qual Mn. Alcover fou el primer president) s'imposà la tasca de donar a la llengua catalana una codificació que les altres llengües romàniques ja posseïen i que li era indispensable per a un desenvolupament normal com a llengua de cultura moderna. La codificació (ortografia, gramàtica i diccionari normatiu) la dugué a terme, entre 1913 i 1932, el català Pompeu Fabra, amb qui Mn. Alcover tingué dissensions i finalment es reconcilià. Són dues figures complementàries, i és difícil imaginar què serie avui la llengua catalana si un dels dos no hagués existit.

Paral.lelament a aquesta gran tasca de normalització del *corpus* lingüístic, sorgeixen grans poetes i narradors, i la literatura catalana, tant de temps estancada, reneix amb força. A Catalunya, el moviment literari va acompanyat de reivindicació política, i progressivament s'aconsegueix una certa recuperació administrativa, que culmina durant la Segona República espanyola en un Estatut d'Autonomia (1932), que en matèria lingüística estableix que "la llengua catalana, juntament amb la castellana, serà oficial a Catalunya", i obre novament al català les portes de l'ensenyament i de l'administració. Així es comença amb il.lusió una etapa de normalització del *status* de la llengua. Però la guerra civil espanyola interromp brutalment el procés, i l'any 1939 el general Franco restableix, amb una duresa que no existí mai en temps dels Borbons, l'oficialitat única del castellà a Espanya (amb el nom d'*espanyol,* i amb consignes coercitives com *"si eres español, habla español"* o *"habla español, idioma del Imperio").*

A les illes Balears, no hi arribaren els canvis polítics. Els tràmits per a l'Estatut d'Autonomia foren dificultosos, i la guerra n'esvaí la possibilitat. (Aquesta mancança ens perjudica encara ara, ja que les Comunitats que aconseguiren un Estatut d'Autonomia durant la República tenen, en el règim actual, més competències d'autogovern que les altres). No tinguérem ocasió, per tant, de reintroduir el català a l'ensenyament ni a l'administració, i la llarga etapa franquista, d'oficialitat monolítica del castellà, acabà de consolidar una situació diglòssica, de la qual només escapava una minoria conscienciada, que cultivava la llengua dins institucions estrictament privades.

Aquesta minoria, en relació amb minories semblants de Catalunya i del País Valencià, treballà intensament pel recobrament de la llengua, malgrat la marginació total de l'ensenyament i de tot ús públic a què el franquisme la tenia sotmesa. Mossèn Alcover havia mort l'any 1932, quan s'havia iniciat la publicació del segon tom del seu gran *Diccionari,* que per motius conjunturals prengué el títol de *Diccionari Català-Valencià-Balear,* amb un llarg subtítol: *Inventari lexicogràfic i etimològic de la llengua catalana en totes les seves for-*

OUR LADY OF HOPE
XIV C., gothic
Polichromed marble
Parish church of Sóller. Mallorca

mes literàries i dialectals, recollides dels documents i textos antics i moderns, i del parlar vivent al Principat de Catalunya, al Regne de València, a les Illes Balears, al departament francès dels Pirineus Orientals, a les Valls d'Andorra, al marge oriental d'Aragó i a la ciutat d'Alguer de Sardenya. El seu deixeble Francesc de Borja Moll (1903-1991), que treballava amb ell des dels 17 anys, s'havia format sota la seva direcció i la de grans lingüistes alemanys i havia duit des del primer moment bona part del pes de la redacció d'aquesta gran obra (la més completa existent, encara ara, d'una llengua romànica), treballà intensament per dur-la endavant, amb la col.laboració del filòleg valencià Manuel Sanchis Guarner i, per als dos darrers volums (IX i X), de qui signa aquestes ratlles.Donades les circumstàncies, era impossible aconseguir cap ajut institucional per a la seva publicació, i es produí per segona vegada un fenomen que no s'ha produït, que sapiguem, en cap altra llengua: un diccionari assumit com a tasca comuna de tota una comunitat lingüística. Es creà un Secretariat a Mallorca, a Barcelona i a València, per aconseguir subscriptors, i ben aviat l'Obra del Diccionari es convertí en l'eix de la reivindicació i la salvaguarda de la llengua catalana. Es feren conferències i exposicions sobre el català, se n'organitzaren classes per a joves i adults, es formaren mestres capaços d'ensenyar-lo, es vencé lentament la fèrria prohibició inicial de publicar llibres en català, es fundaren editorials (l'Editorial Moll, de Mallorca, aconseguí en diverses ocasions obrir el camí a determinats tipus de llibre: de poetes contemporanis primer, de prosa narrativa després, i més tard de traduccions de llengües estrangeres), i, malgrat la inexistència d'ensenyament del català en el sistema educatiu oficial, sorgí un nombre considerable d'escriptors que cultivaven tots els gèneres literaris. Així, la reivindicació de la llengua anà indissolublement unida a la de les llibertats democràtiques.

La gran massa de la població, però, es mantenia immersa en una situació diglòssica, sense consciència de la pròpia identitat lingüística. I aquesta manca de consciència era fomentada per una manipulació política encaminada a aconseguir, paral.lelament a la unitat de l'espanyol, la fragmentació dialectal del català. La situació de les illes Balears al segle XX contrasta fortament amb el segle anterior en l'aspecte econòmic, però l'alienació lingüística i cultural que arrossegàvem persisteix.

En efecte, després de l'etapa difícil del segle XIX, s'inicia, en el primer terç de l'actual, una lenta recuperació econòmica, que la guerra civil de 1936-39 interromp, però que recomença després de la dura postguerra, amb força creixent. A partir dels anys 60, la recuperació s'accelera espectacularment, gràcies a l'eclosió i al vertiginós creixement de la indústria turística, que provoca una allau immigratòria de les regions pobres d'Espanya (Múrcia, Andalusia, Extremadura,...) En cinquanta anys, les illes Balears passen de la po-

MADONNA WITH CHILD
XIV C., gothic
Polichromed and gilded alabaster
French origin
Parish church of Sóller. Mallorca

bresa a la riquesa, de ser font d'emigració per evitar la misèria, a ser la primera província d'Espanya en renda *per capita*. Però la unitat d'aquesta província era fictícia, ja que, tret de l'aparell administratiu provincial, quasi tots els elements d'unió d'una comunitat eren inexistents: les comunicacions entre les illes eren escasses i difícils, no existia la Universitat de les illes Balears (fundada el 1978, a partir d'una delegació de la Universitat de Barcelona creada deu anys abans) i els estudiants illencs es dispersaven entre moltes universitats espanyoles; en l'aspecte religiós, cada illa era -i és- una diòcesi; els Col.legis professionals eren "de Catalunya i Balears", així com l'àmbit regional de TV espanyola (del qual, però, era exclosa Eivissa, que connectava amb TVE València), etc.

Amb aquesta situació, sumada a l'unilingüisme oficial espanyol i a una *"formación del espíritu nacional"* (com a assignatura escolar, i com a ideologia) encaminada a aconseguir la uniformitat lingüística, cultural i política d'Espanya, no és d'estranyar que en iniciar-se l'actual règim democràtic la majoria dels illencs es trobassin culturalmente alienats. Encara ara, predominen sovint les actituds diglòssiques, de submissió dels autòctons davant la llengua castellana i els seus parlants, i de prepotència d'aquests (conscient o no), que es veuen posseïdors d'una llengua més forta que la del territori. Per això, a l'hora de configurar la Comunitat Autònoma de les Illes Baleares, i d'inserir-la dins l'*Estat de les Autonomies* instaurat per la Constitució espanyola de 1978, el ple recobrament de la llengua pròpia és condició necessària com a fonament d'un "país balear" amb perspectives de futur.

En el moment de la transició, després de la mort de Franco, la reivindicació de les llengües no castellanes fou assumida per totes les forces polítiques democràtiques d'Espanya, i recollida en el text constitucional i en els Estatuts d'Autonomia de les Comunitats que les tenien com a pròpies. La Constitució espanyola de 1978 estableix, en el seu article 3, el que segueix:

1. El castellà és la llengua espanyola oficial de l'Estat. Tots els espanyols tenen el deure de conèixer-la i el dret d'usar-la.

2. Les altres llengües espanyoles seran també oficials en els territoris de les respectives Comunitats Autònomes, d'acord amb llurs Estatuts.

3. La pluralitat lingüística d'Espanya és un patrimoni cultural, que serà objecte d'especial respecte i protecció.

Aquest article constitueix una gran revolució respecte del règim lingüístic espanyol de 1716 ençà, i especialment del règim franquista. Proclama la pluralitat lingüística d'Espanya -la pluralitat de *llengües espanyoles*-, i dóna el nom tradicional de *castellà* a la llengua oficial de l'Estat -tot i que és universalment coneguda amb el d'*espanyol*-, fent impossible en endavant la consigna "l'espanyol, llengua dels espanyols" que la imposava damunt les altres llengües territorials, a les quals s'obre el camí d'una definitiva normalització.

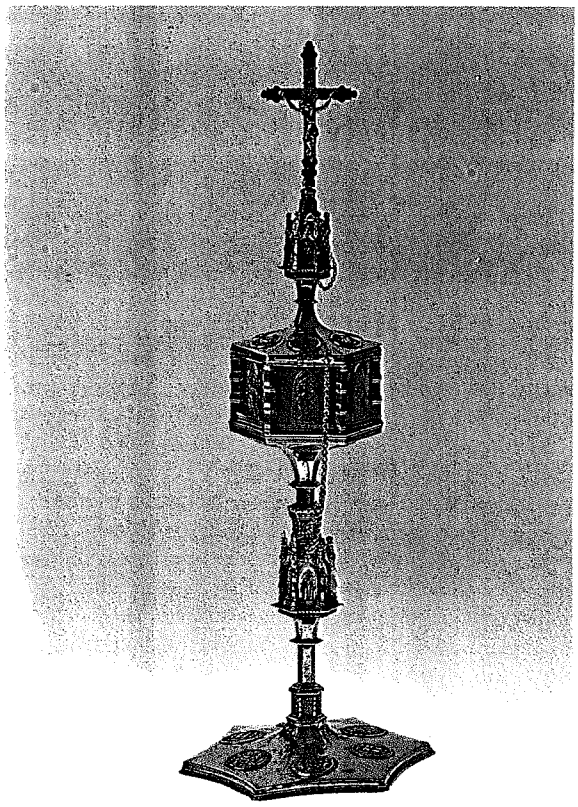

PYX
XIV-XV C., gothic
Gilded silver with enamels
Church of Sant Nicolau, Palma. Mallorca

D'altra banda, el nou règim lingüístic constitucional espanyol presenta una diferència fonamental amb els altres règims vigents en estats moderns plurilingües, que s'han establert segons el principi de territorialitat, o segons el de personalitat dins un territori administrativament bilingüe: manté l'oficialitat del castellà dins tot el territori de l'Estat, i introdueix l'oficialitat ("també") de les llengües pròpies de les Comunitats Autònomes. La Constitució no marca cap prioritat de la llengua oficial de l'Estat sobre les altres, i deixa a cada Estatut d'Autonomia la missió de definir l'oficialitat de la seva llengua pròpia. Aquest règim de *doble oficialitat* dificulta la recuperació de les llengües teritorials, perquè cal difondre'n el coneixement i l'ús en coexistència amb la llengua forta (que tots els ciutadans coneixen) i vèncer les actituds i els comportaments diglòssics, fruit d'una llarga etapa de dominació lingüística. Però té un gran avantatge, que pot ser decisiu per al bon èxit del procés de normalització: que fa possible el recobrament de la llengua fins ara dominada sense entrar en conflicte social (entre els ciutadans de la Comunitat) ni polític (amb l'Estat i el Govern central) per motius lingüístics.

Per aconseguir-ho, els Estatuts d'Autonomia han posat l'accent en el caràcter de *llengua oficial de l'Estat* que té el castellà (l'Estatut de les Illes Baleares (1983) estableix a l'article 3: *La llengua catalana, pròpia de les Illes Balears, tendrà, juntament amb la castellana, el caràcter d'idioma oficial. Tots tenen el dret de conèixer-la i d'usar-la i ningú no podrà esser discriminat per causa de l'idioma),* i els Parlaments autonòmics han elaborat lleis específiques per desplegar la corresponent disposició estatutària.

Així, la *Llei de normalització lingüística a les Illes Balears* (1986) estableix a l'article 2 el dret d'ús de la llengua catalana, *pròpia de les illes Balears,* en qualsevol situació sense que mai se'n pugui requerir traducció, i el de rebre l'ensenyament en català. I a l'article 5 diu:

1. El català, com a llengua pròpia de la Comunitat Autònoma de les Illes Balears, ho és també del Govern autònom, del Parlament i dels Consells Insulars, i, en general, de l'Administració Pública, de l'Administració Local i de les corporacions i institucions públiques dependents de la Comunitat Autònoma.

2. La llengua catalana i la castellana són llengües oficials a la Comunitat Autònoma de les Illes Balears i han d'esser emprades preceptivament per l'Administració en la forma regulada per la Llei.

Tota la llei va encaminada a salvaguardar el dret dels ciutadans a emprar lliurement qualsevol de les dues llengües oficials, i el deure de l'Administracio Autonòmica d'usar generalment la pròpia (el Decret 100/1990 regula aquest deure), de posar-ne el coneixement a l'abast de tots els ciutadans i de promoure'n l'ús en tots els sectors de la relació pública no oficial.

Correctament aplicat, aquest marc legal elimina el

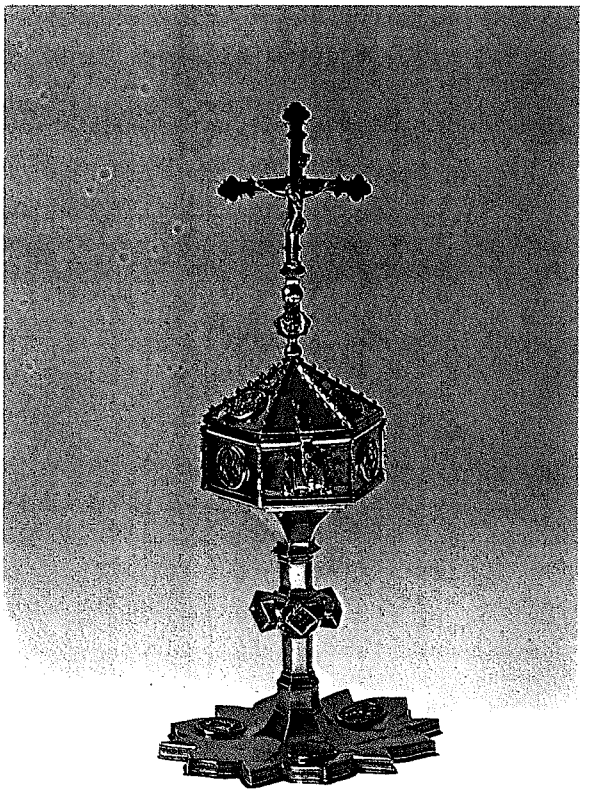

PYX
XC C., gothic
Gilded silver with enamels
Parish church of Montuïri. Mallorca

perill de conflicte social per motius de llengua, ja que garanteix el dret dels ciutadans castellanoparlants a usar la seva llengua en qualsevol situació; i d'altra banda fa possible el recobrament total de la llengua pròpia del territori com a instrument normal de comunicació de la Comunitat (que és indispensable, perquè una llengua no pot sobreviure sense un territori propi, on és útil i necessària, i perquè el deure de protecció de les llengües d'Espanya, que la Constitució proclama, afecta molt especialment els seus territoris propis). Dins aquest marc, l'ús lingüístic normal de l'Administració Perifèrica de l'Estat (que no pot ser regulat pel Parlament Balear, però que el Govern central tendeix a introduir, en compliment del precepte constitucional) és bilingüe, ja que ha d'emprar normalment la llengua oficial de l'Estat i la pròpia del territori on actua.

Els Estatuts de Catalunya i de la Comunitat Valenciana estableixen un règim lingüístic semblant al de les illes Balears, i els respectius Parlaments han legislat, de manera semblant també, sobre el tema. Així, les tres Comunitats Autònomes de llengua catalana es troben immerses en un mateix procés de normalització lingüística, que avança a ritme diferent segons la situació sociolingüística de cada territori: Catalunya va al davant, i la segueixen les illes Balears (i entre aquestes, Menorca és capdavantera, mentre que Eivissa i Formentera s'acosten a la situació valenciana). Però els problemes fonamentals són els mateixos: posar el coneixement de la llengua a l'abast de la població en la mesura que cadascú la necessita, i aconseguir que el conjunt de la societat assumeixi com a cosa pròpia la normalització del català i els esforços que comporta.

A Catalunya i a la Comunitat Valenciana, hi ha un organisme de Govern, la Direcció General de Política Lingüística, amb aquesta missió específica. Dins el Govern de les Illes Balears, la normalització lingüística forma part de les competències atribuïdes a la Direcció General de Cultura. Però des de finals de l'any 1989 existeix un Acord Institucional per a la Normalització Lingüística, a fi de coordinar la política lingüística de totes les institucions autonòmiques i locals i dur endavant, per mitjà d'una *Campanya de Normalització Lingüística,* la planificació i les actuacions pertinents per impulsar el procés de normalització. La Campanya es regeix per una Comissió Interinstitucional presidida per la Consellera (Ministra) de Cultura, Educació i Esports del Govern Balear, i de la qual és Secretari el Director General de Cultura i Vocals els responsables de Cultura dels Consells Insulars (Consellers) de Mallorca, de Menorca i d'Eivissa i Formentera, i de l'Ajuntament de Palma (Tinet de Batle). A Menorca i a Eivissa i Formentera hi ha també una Comissió Interinstitucional Insular, presidida pel Conseller de Cultura i formada per representants de tots els municipis. Una Comissió Tècnica, presidida per una Coordinadora General designada en virtut de l'Acord, prepara les propostes de plans de normalització. Un cop aprovats per la Comis-

WORKSHOP OF RAMON DESTORRENTS: ETERNAL FATHER
XIV C., gothic
Painting and gild on wood
Societat Arqueològica Lul.liana, Palma. Mallorca

sió Interinstitucional, els plans són posats en pràctica per cada Institució en l'àmbit de la seva competència. Les accions de caràcter general són gestionades per un Secretariat, i a l'Oficina de Coordinació i Secretariat funcionen uns serveis d'assessorament lingüístic, de promoció de l'ensenyament i de preparació de material de divulgació i de sensibilització popular.

S'ha avançat molt en el camí del recobrament lingüístic, d'ençà de la promulgació de l'Estatut (1983), i sobretot de la Llei de Normalitzación Lingüística (1986), però estam molt lluny encara de la situació de normalitat que el marc legal dibuixa nítidament. La minoria conscienciada es queixa sovint de la situació de claríssima inferioritat en què el català es troba encara respecte del castellà. Pero si tenim en compte la situació de partida, cal reconèixer que el progrés és molt gran.

L' any 1986, (l'únic del qual tenim dades sobre el coneixement de la llengua, ja que les de 1991 no es publicaran fins al 1993), la població total de les Illes Balears s'acostava als 773.000 habitants (mentre que l'any 1900, eren 311.600; el 1950, 422.000; el 1960, 443.000). La població immigrada d'altres Comunitats d'Espanya era un 27% del total, i un 3% eren estrangers. Quant al coneixement de la llengua, el 9'9% declara que no l'entén, el 18'6% l'entén però no el parla, i només el 16'6% es declara capaç de parlar, llegir i escriure. La resta de la gent que parla català (prop del 55% de la població total), és analfabeta en català. A més, hi ha grans diferències segons les illes: la situació millor és la de Menorca (on la immigració és inferior al 20%, només un 4'6 no entén el català, i el 27% el sap escriure), i la pitjor la d'Eivissa. Per edats, els joves coneixen molt millor la llengua escrita (47%, en la franja de 15-19 anys) que la gent gran: només el 8% de la població de més de 30 anys declara saber escriure. No cal dir, per tant, que la relació escrita, pública i privada, es feia quasi exclusivament en castellà.

Les dades del cens de 1991 seran sens dubte molt més favorables, ja que de 1983 ençà s'ensenya el català i el castellà, com a assignatures, en igualtat d'horaris, a tots els nivells de l'ensenyament no universitari, i l'ús del catalá com a llengua vehicular de l'ensenyament (única, o compartida amb el castellà), ha anat introduint-se progressivament i afecta ja més del 25% dels centres escolars (a la Universitat, professors i alumnes tenen llibertat de triar en tot moment la llengua -catalana o castellana- que volen usar). D'altra banda, el Govern Balear, en col.laboració amb el Ministeri espanyol d'Educació i Ciència (que té encara les competències generals de l'ensenyament a les Baleares) i amb la Universitat de les Illes Balears, ha fet un esforç molt gran de formació i reciclatge del professorat en llengua catalana; i en col.laboració amb l'entitat cívica Obra Cultural Balear, un esforç igualment gran en classes de català per a funcionaris i per a adults en general.

Resultat d'aquests esforços, i de l'adhesió de la po-

MIQUEL D'ALCANYÍS
Effigies of Jesus and Mary
XV C., gothic
Painting and gild on wood
Societat Arqueològica Lul.liana, Palma. Mallorca

DINANDERIE
XV C., gothic
Brassware
Parish church of Montuïri. Mallorca

blació, és que actualment hi ha organismes del Govern o de l'Administració Local que actuen quasi exclusivament en català i es poden considerar, per tant, totalment normalitzats, mentre la resta va progressant segons plans establerts en funció de la situació de cadascun. També en la relació pública no oficial, i en la presència al carrer, el català va ocupant progressivament el lloc que li pertoca com a llengua pròpia de les illes Balears.

D'altra banda, els escriptors (els formats durant el franquisme i les noves fornades que van apareixent) continuen treballant intensament i competint amb èxit amb els de Catalunya i València en els concursos literaris convocats per cadascuna d'aquestes Comunitats, o en els pocs que es convoquen des d'instàncies estatals.

És per això que tenim confiança en l'èxit final del nostre procés de normalització, i, amb un *orgull de la llengua* recentment recobrat i que és garantia de la *fidelitat lingüística* de les generacions que pugen, us presentem ara, juntament amb les mostres del nostre patrimoni cultural i artístic, aquesta llengua en la qual els baleàrics -mallorquins, menorquins i eivissencs- hem fet al llarg de segles la nostra aportació al patrimoni universal, i amb la qual volem ser presents en el món d'avui.

DINANDERIE
XV C., gothic
Brassware
Parish church of Montuïri. Mallorca

DINANDERIE
XV C., gothic
Brassware
Parish church of Montuïri. Mallorca